

5. Tunstall J. Newspaper Power: The New National Press in Britain. Oxford: Oxford Univ. Press, 1996.

Summary

This paper analyses British national newspapers and their position within the framework of the British press. More importantly it examines the role of British newspapers in shaping the British society by using specific language targeted on their readers, implying predictable political outlook of the newspapers.

УДК:811.111'374.3:81-115

РЕАЛІЯ І ТЕРМІН В ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОМУ ДИСКУРСІ

Сливка М.І.

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Постановка проблеми та її визначення. Національні особливості повною мовою виявляють себе на матеріалі текстів історико-культурного дискурсу, що має міжстильову та міжжанрову природу. Лінгвокультурологічні дослідження вказують на те, що в ході перекладу відбувається процес адаптації фрагментів ціннісного досвіду однієї лінгвокультурної спільноти представниками іншої культури. Це призводить до заповнення когнітивних лакун шляхом розкриття змісту певного слова, належного незнайомій реципієнтові культурі. Інтерпретація реалії з позицій когнітивної лінгвістики дає змогу уточнити природу і багатоманітні вияви цього процесу та його результатів.

У перекладі історико-культурних текстів особливого значення набуває близькість понять термін і реалія. Інтерпретація реалії з позицій когнітивної лінгвістики дає змогу уточнити природу і багатоманітні вияви цього поняття. Цим і зумовлюється **актуальність** пропонованого дослідження, що є спробою комплексного аналізу когнітивних і функціональних особливостей реалій. **Метою** статті є інтерпретувати поняття «реалія» з позицій когнітивної лінгвістики та дослідити перекладознавчу специфіку наукового історико-культурного дискурсу. **Завданнями** статті є висвітлити сучасні теоретичні погляди на поняття “реалія” та “термін”. **Матеріалом** дослідження стали теоретичні й практичні розвідки провідних лінгвістів-когнітологів.

Виклад основного матеріалу та отримані висновки. Основною функцією текстів історико-культурного дискурсу є передача інформації, суттєва частина якої зосереджена в термінології. Незважаючи на деякі жанрові та стилістичні відмінності творів історичного дискурсу, спільним для них є те, що лексичний склад характеризують елементи загальноживаної лексики, які поєднуються із термінологією.

У перекладі історико-культурних текстів особливого значення набуває близькість понять термін і реалія. Попри відмінності в різних дефініціях терміна, більшість науковців погоджуються в тому, що цю категорію мовних знаків об'єднують насамперед такі спільні риси: 1) тяжіння до однозначності, зокрема в межах певної термінологічної системи, 2) точність та відносна незалежність його семантики від контексту, 3) значення терміна дорівнює поняттю в обсязі пізнаного, 4) стилістична нейтральність, 5) системність, 6) конвенційність, 7) наявність дефініції [10, с. 146-147]. Функціональний підхід до вивчення показує що процеси термінологізації та детермінологізації в мові тісно пов'язані і перебувають у постійній взаємодії. Покидаючи свою мікросистему, термін втрачає частину чи більшість зазначених вище характеристик. З іншого боку, слово з повсякденного вжитку, набуваючи термінологічного статусу, вступає в складні багаторівневі зв'язки з концептосферою галузевої терміносистеми та окремими одиницями цієї системи.

У контексті лінгвокогнітивного дослідження мовних явищ особливого значення набуває те, що терміни з одного боку є «повнокровними» складниками національної загальноживаної мови, а з іншого боку належать до спеціалізованої підсистеми, де властивості слів виявляються більш визначено, регламентовано, відповідно до вимог професійного спілкування та взаєморозуміння. Розвиток когнітивної лінгвістики відкриває нові можливості у вивченні відомих явищ. Сьогодні відбувається формування нового напрямку в термінології – когнітивне термінознавство, в якому по-новому розкриваються поняття терміносистеми, термінотворення, способу представлення структури знань у термінології національної мови тощо.

Вплив поняттєво-термінологічного апарату лінгвокогнітивних досліджень на термінознавство виявився, зокрема, в тому, що багато лінгвістів не визнають наявності у мові багатоосновних термінів, називаючи їх концептуальними об'єднаннями. Поява складених композицій має свої об'єктивні причини, складені терміни максимально точно відображають поняття, яке вони виражають, вони підкреслюють і уточнюють появу нових диференційних ознак у ньому, визначаючи тим самим його розвиток і зміну.

На близькість понять *термін* і *реалія* вказує Р.П.Зорівчак в ґрунтовному монографічному дослідженні, спеціально присвяченому проблемі відтворення реалій у перекладі [6, с.68]. У цій роботі в науковий обіг вводиться поняття *терміни-реалії* [6, с.69], яке відбиває кореляцію реалій з термінами як мовними знаками, що репрезентують наукові поняття спеціальної професійної галузі знань. Так, наприклад, мовні знаки, що стосуються військової справи, можуть розглядатися і як терміни (оскільки вони належать до спеціальної військової підмови), і як реалії.

Дефініція реалії як перекладознавчої категорії, запропонована Р.П.Зорівчак, може служити теоретичною основою для ідентифікації реалій української історії і культури та оцінки їх функціональної реалізації у тексті: "Реалії — це моно- і полілексемні одиниці, основне лексичне значення яких вміщає (в плані бінарного

зіставлення) традиційно закріплений за ними комплекс етнокультурної інформації, чужої для об'єктивної дійсності мови-сприймача" [6, с.58]. З цього визначення випливають такі важливі для розуміння реалії положення:

- 1) йдеться про категорію змінну, відносну, що пізнається при бінарному, контрастивному зіставленні конкретних мов і культур;
- 2) обсяг реалій мови джерела змінюється залежно від словникового складу цільової мови, особливостей матеріальної і духовної культури сприймача, від інтенсивності культурних і етнічних контактів відповідних мовних колективів. Інакше кажучи реалія виявляється у кожній конкретній парі мов, бо те, що може виявитись реалією в одній мові, може бути позбавлене такого статусу в іншій мові, оскільки в її духовній культурі, історії нації немає відповідного референта.

У цьому контексті важко прийняти точку зору в С.Влахова і С.Флоріна, які вважають, що реалії можуть бути як своїми, так і чужими [3, с. 65]. До своїх реалій вони зараховують споконвічні і засвоєні мовою слова, наприклад, *самовар*, *вече* тощо. Солідарні з цього питання із зазначеними болгарськими ученими й деякі російські дослідники, на що вказують, зокрема, назви дисертаційних робіт Ю.А.Зеленкової "Проблема собственных и чужих реалий в оригинале и переводе в связи с эволюцией переводческих принципов (на материале романа Б.Стокера «Дракула» и его переводов на русский язык)" (М., 2004) та Н.А.Мартиновой «Именованіе инокультурных реалий (передача имен русскокультурных реалий в англоязычном дискурсе)» (Орел, 2004).

Поняття реалія активно використовується в перекладознавстві. У зіставному мовознавстві (контрастивній лінгвістиці) поширенішим є термін лакуна, що за своїм змістом частково співвідносний з реалією. Лакуни більш, ніж будь-яке інше явище, характеризують особливості даної мови у порівнянні з іншими. Відомо, що все (чи майже все), що висловлено однією мовою, можна при певних витратах зусиль, передати іншою мовою. Однак, як справедливо зауважив Ч.Хоккет, "мови відрізняються не стільки тим, що з їх допомогою можна висловити, скільки тим, що з їх допомогою висловлюється відносно легко" [11, р. 122].

Користуючись термінологією В. Дорошевського, можна сказати, що лакуни – це те, що в одних мовах і культурах позначається як "окремішності", а в інших "не сигналізується, тобто не знаходить суспільно закріпленого вираження" [4, с. 73]. Цікаві спостереження, що ілюструють цю тезу, пропонує В.І.Жельвіс, порівнюючи лексичні системи англійської та російської мов: "Чи існувало б у російській мові поняття *теща*, якби в російській мові на було відповідного слова, а зазначені родинні стосунки позначалися тільки словосполучення *мать жены*? Якби *мать жены* в цьому випадку не сприймалося як ідіома, то довелось б визнати, що без *тещі* можна говорити тільки про наявність понять *жена*, *мать* і певних відношеннях між ними. (...) Росіянин чудово розумів би про кого з родичів іде мова, але все-таки окремого поняття *теща* у нього не було б. Можна стверджувати, що в сучасній англійській мові немає поняття *теща*, тому що слово *mother-in-law* уживається як у значенні *теща*, так і в значенні *свекруха*" [5, с. 141].

Близьким до понять лакуна і реалія є терміносполука "безеквівалентна

лексика”, яка має дещо ширше значення. На думку М. П. Кочергана, “терміни безеквівалентна лексика і лакуна часто вживаються як синонімічні й трактуються як слова, що відсутні в певній мові й не перекладаються ‘на загальних підставах’” [8, с. 326]. Безеквівалентність лексем ... пов’язана не тільки з етнолокальною унікальністю реалій на денотативному рівні, а й також “із особливим способом ‘включеності’ цих реалій у процеси повсякденної життєдіяльності й у відповідне соціокультурне середовище” [7, с. 209].

Термін “безеквівалентна лексика” використовується як у зіставному мовознавстві, так і в перекладознавстві. Л.С.Бархударов до безеквівалентної лексики відносить такі основні групи слів: 1) власні імена, 2) так звані реалії, тобто слова, що позначають предмети, поняття і ситуації, які не існують у практичному досвіді людей, що говорять іншою мовою, 3) лексичні одиниці, які можна назвати випадковими лакунами, ... ті одиниці словника однієї мови, що з якихось причин (не завжди зрозумілих) не мають відповідників у лексичному складі (у вигляді слів чи стійких словосполучень) іншої мови.” [1, с.94-95]. Він наголошує, що термін “безеквівалентна лексика” вживається тільки в сенсі відсутності відповідника тій чи іншій лексичній одиниці в словниковому складі іншої мови, але неправильно було б розуміти цей термін у сенсі “неможливості перекладу” зазначеної лексики [1, с. 96].

Не слід забувати, що значна частина загальнолітературних слів поряд із загальноновживаними значеннями включає у свою смислову структуру й термінологічні значення. У галузевому дискурсі (наприклад, історичному) відповідне слово в термінологічному значенні сприймається як самостійна одиниця терміносистеми (наприклад, *народ*). Таким чином, умовно кажучи «звичайні слова» набувають здатності виконувати функції терміна завдяки так званій кумулятивній функції мови [2, с. 42], нагромаджуючи у фоновій частині своєї семантики певний обсяг відомостей, зібраних у процесі пізнання.

Досить широке коло номінацій охоплює визначення реалії, яке дає О.Б.Паньків: “Реалії — це поняття, що позначають предмети матеріальної культури, факти історії, імена національних героїв та героїв фольклору, міфологічні істоти і т.п., властиві тільки певним націям і народам. Порівняно з іншими словами мови характерною рисою реалії є її предметний зміст, тобто тісний зв’язок позначеного реалією предмета, поняття чи явища з народом (країною) — з одного боку, та з історичним відрізком часу — з іншого. Отже, реалії є властивий відповідний національний (місцевий) або історичний колорит” [9, с. 256].

Однією з найважливіших умов існування терміна є системність. Термін може існувати лише як елемент терміносистеми, що є впорядкованою сукупністю термінів, які адекватно висловлюють систему понять теорії, що описують певну спеціальну сферу людських знань чи діяльності. Якщо термін може існувати як елемент терміносистеми, то реалія може існувати і як окремий елемент, що зустрічається як у науковій літературі, так і в художніх текстах. Історичному текстові притаманний високий ступінь насиченості реаліями. В одному реченні може водночас уживатися декілька національно специфічних одиниць різного типу:

“An indication of the peasant’s low status was the penalty imposed by the formulators of the *Ruska Pravda* on those responsible for the death of a *smerd*: the blood money was in such cases set at 5 hryvnia ...“ [12, p.46). Переклад наукового тексту є різновидом його комунікативної інтерпретації і має інтертекстуальний дискурсивний характер. Комунікативно адекватний переклад великою мірою залежить від глибокого розуміння перекладачем національних концептуально-мовних систем. Важливою рисою історичного дискурсу, яка визначає лінгвокогнітивний потенціал більшості реалій, є зв’язок з прецедентними текстами, що виявляється через прямі посилання на джерела, а також підтекстові алюзії. Історичний дискурс є багаторівневою структурою, що включає взаємозалежні асоціативні мережі, а кожний історичний текст є частиною своєрідного гіпертексту.

Висновки. Основна відмінність між терміном і реалією закладена в функціонально-стилістичній сфері. На відміну від термінів, що є базовим елементом професійного чи наукового дискурсу і не існують поза терміносистемою, яка попри національні особливості, тяжіє до міжмовної інваріантності основних диференційних ознак своїх терміноодиниць, реалії виділяються лише в плані міжмовного зіставлення і функціонують у професійному і повсякденному мовленні, в художньому тексті, у мовленні ЗМІ тощо як окремі сутності. При цьому вони зберігають зв’язок з тезаурусом національної мови, що визначає особливості концептосфери, до складу якої входить відповідна одиниця, та її лінгвокогнітивний потенціал. Реалія значною мірою пов’язана з художньою літературою, де є одним і з засобів передачі місцевого та часового колориту. У науковому тексті реалії нерідко відіграють роль звичайних термінів. Але якщо терміни завжди створюються штучно, реалія, навпаки, є неповторною ознакою природного словотвору.

Перспективи подальших досліджень. Перспективними напрямками подальших наукових пошуків у дослідженні національно-маркованої лексики в перекладі є поєднання лінгвокогнітивного підходу з лінгвостатистичним, зокрема для зіставного вивчення методологічних пріоритетів українських і зарубіжних авторів та перекладачів.

Література

1. Бархударов Л.С. Язык и перевод. / Л.С. Бархударов. – М., 1975. - 239 с.
2. Верещагин Е.М. Лингвострановедческая теория слова. / Е.М.Верещагин, В.Г Костомаров. –М.: Русский язык, 1980. - 320 с.
3. Влахов С. Непереводимое в переводе. / С.Влахов, С.Флорин. – М.: Высшая школа, 1986. - С.416.
4. Дорошевский В. Элементы лексикологии и семантики. / В.Дорошевский. – М., 1973. - С. 273.
5. Жельвис В. И. К вопросу о характере русских и английских лакун // В. И. Жельвис. Национально-культурная специфика речевого поведения. – М.: Наука, 1977. – С. 136-146.
6. Зорівчак Р.П. Реалія і переклад. На матеріалі англomовних перекладів української прози. / Р.П. Зорівчак. – Львів: Видав. при Львів. ун-ті, 1989 - 215 с.

7. Кісь Р. Мова, думка і культурна реальність (від Олександра Потебні до теорії мовного релятивізму). / Р.Кісь. – Львів: Літопис, 2003. – 303 с.
8. Кочерган М.П. Основи зіставного мовознавства. / М.П.Кочерган. – К: ВЦ Академія, 2006. - 424 с.
9. Паньків О.Б. Національний колорит англomовних реалій та його відтворення в українських перекладах // О.Б.Паньків. Язык и культура. Четвертая международная конференция. Материалы. – К,1996. – С. 256-258.
- 10.Панько Т.І. Українське термінознавство. / Т.І. Панько, І.М.Кочан, Г.П.Мацюк – Львів.: Світ, 1994. - 216 с.
- 11.Hockett Ch.F. Chinese versus English: an exploration of the Whorfian thesis // Ch.F. Hockett. Language and Culture. – Chicago, 1954. – P. 120-143.
- 12.Subtelny O. Ukraine: a history. / O.Subtelny. – Toronto, 1994. – 692 p.

Summary

The article considers the cognitive potential of the nationally colored terminological and other conceptually loaded elements of the historical scholarly discourse. The research demonstrates that the cognitive potential of realia-terms can be adequately represented in translation only through the prism of a variety of systemic links which take into account not only individual text choices and preferences, but the historical and cultural discourse as a whole.

УДК 81'42+811.11

COMMUNICATIVE-PRAGMATIC RESPONDENT'S STRATEGIES IN MODERN PUBLICISTIC INTERVIEW (ON MATERIAL OF THE GERMAN-LANGUAGE AND ENGLISH-LAGUAGE PRESS)

Markowska A. V., Salamatina O.O.
Mykolayiv National Agrarian University

Statement of the problem. Modern linguistics is characterized by the tendency to study publicistic texts of different genres as one of the main sources of society's information reception: newspaper sports discourse (A. Kikalo [7]), scientific and technical abstract (V. Mironova [8]), diagnostic news (D. Maynard [21]) and others. However an interview is one of the brightest speech genres in general and publicism in particular, that help to distribute social information on the mass and distant located audience and have the accurately expressed communicative organization and pragmatic potential.

Lately expressive, emotional and estimated descriptions of publicistic interview (K. Oleksandrenko [9], B. Volek [23]); functional and stylistic features of interview in